

היום השמיני

זה שבעה ימים שמשה מקדש את אהרן ואת בניו לכהונה. עכשיו, בראש חודש ניסן, הגיע זמנו של אהרן להתחיל בעבודתו, לכהן בקודש לפני האלוהים:

וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁמִינִי קָרָא מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו וּלְזִקְנֵי
יִשְׂרָאֵל, וַיֹּאמֶר אֵל אֲהֲרֹן: קַח לְךָ עֵגֶל בֶּן בְּקָר לְחֻטָּאת
וְאַיִל לְעֹלָה תְּמִימִם וְהִקְרַב לְפָנָי ה' (ויקרא ט, א-ב)

מהי משמעותו של "היום השמיני", הביטוי שנתן לפרשת השבוע את שמה? סמליות עמוקה טמונה במספר 8, וכדי להבינה עלינו לחזור אל בריאת העולם.

בשלושת ימי הבריאה הראשונים נבראו התחומים: האור והחושך, המים שמעל לרקיע והמים שתחתיו, הים והיבשה. ואז נבראו העצמים שימלאו תחומים אלה: השמש והירח והכוכבים, ואז הדגים והעופות, ולבסוף חיות היבשה, ואחרי כולן האדם. ואז באה שבת, היום השביעי, יום של עצירה ושל קדושה, יום שבו אלוהים, ולימים העם שבא איתו בכרית, נח בו כדי להראות שלבריאה וליצירה יש גבולות ("למה נקרא שמו שדי? שאמר לְעוֹלָם דִּי"). הטבע הוא מכלול שלם. כל דבר בו נמצא במקומו הנכון, בגומחה האקולוגית שלו, וכבודו במקומו מונח, ויש לו

שיג ושיח - הרב יונתן זקס

תפקיד משלו בכליות של ההווה. הקדושה היא כיבודם של הגבולות ושל הסדר הטבעי.

ההחלטה הגורלית ביותר של הקב"ה כבריאת העולם הייתה ביום השישי: ההחלטה לברוא יצור שיש לו, כמו לאלוהים עצמו, היכולת ליצור. כמובן, יש הבדל יסודי בין היצירה האנושית, שהיא יצירת יש מִיש, לבין הבריאה האלוהית שהיא יש מאין. אלא שהיכולת ליצור באה עם היכולת להרוס. אין האחת מתקיימת בלא חברתה. בכל טכנולוגיה חדשה אפשר להשתמש למרפא או למארה. כל כוח יכול להיות מופעל לטוב וגם לרע. לכן, באופן יוצא דופן בכל סיפור הבריאה, התורה מקדימה לבריאת האדם אמירה רפלקסיבית של אלוהים, "נַעֲשֶׂה אָדָם...", כמו לאותת על הסכנה המובלעת בבריאת יצור בעל כוח דיבור, דמיון ורצון חופשי: צורת החיים היחידה המסוגלת להפר את צו האל ולאיים על הסדר והסדירות של הטבע.

ואכן, האדם איים עליה מתחילת דרכו. הגבול החשוב ביותר הוא זה שבין מותר ואסור. מן הטעם הזה מוכרח להיות, אפילו בגן עדן, דבר־מה אסור. כאשר אכלו אדם וחיה מן הפרי האסור, חוללה ההרמוניה החיונית בין אדם לטבע. האנושות איבדה את תומתה. לראשונה נכנסו הטבע (העולם שאנו פוגשים) והתרבות (העולם שאנו יוצרים) לעימות. התוצאה הייתה הגירוש מגן עדן.

על פי מדרש חז"ל, הדרמה של בריאת אדם וחיה וחטא עץ הדעת התחוללה כולה ביום השישי לבריאה. בו ביום נבראו נצטוו שלא לאכול מן העץ, חטאו ונידונו לגירוש. אולם ברחמיו הוא נתן להם יום נוסף בגן עדן, יום השבת, והותיר את אור היום על מכוננו במהלך השבת כולה, גם בליל שבת. בצאת השבת, כששקעה החמה, חווה האדם לראשונה בחייו חושך, והתיירא

העולם שהוא נתן לנו כפיקדון. היום השמיני לבריאה הוא יומה הראשון של היצירה האנושית, הנמשכת עד היום.

זה המפתח להבנת משמעותו של היום השמיני בחנוכת המשכן. בשיחות קודמות הזכרנו את ההקבלות הלשוניות בין סיפור בריאת העולם לסיפור הקמת המשכן במדבר. המשכן נועד להיות עולם בזעיר אנפין, מעשה ידי אדם. כשם שאלוהים ברא את הארץ כמשכן לבני האדם, בני ישראל בנו את המשכן כבית סמלי לאלוהים. זה היה מעשה הבריאה שלהם. ועל כן, כשם שמלאכתם של אדם וחווה החלה ביום השמיני, כך צריך היה להיות במשכן. ביום השמיני לימד אלוהים את אדם וחווה להדליק אש – וכעבור דורות רבים, ביום השמיני לחנוכת המשכן, לימד את בני ישראל לפנות מקום לשכינת האל, כדי שגם אותם ילווה האור, אור ה', בדמות אש המזבח ואור המנורה.

זהו גם המפתח להבנת נושאה הגדול השני של פרשת שמיני: רשימת המאכלים המותרים והאסורים. הסברים רבים ניתנו לדיני הכשרות. יש הרואים אותם כתקנות היגיינה: זהירות מפני אכילת בעלי חיים שעלולים, בסבירות גבוהה, לשאת מחלות. אחרים רואים במצוות הכשרות תרגול במשמעת עצמית. הן ניתנו "לצרף בהם את הבריות". וישנם גם אלה הרואים במצוות הכשרות חוקים גרידא: מצוות שאין בהן היגיון אנושי, וכל עניינן בכך שה' ציווה עליהן. על פי תפיסה זו, הקודש, ההצצה שלנו אל האינסופי, נשגב מבינתנו מעצם הגדרתו. אולם הפירוש הפשוט ביותר, שהוא גם המעמיק ביותר, ניתן בכתובים עצמם, בפרשתנו:

כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם וְהִתְקַדְשֶׁתֶם וְהִיִּיתֶם קְדוֹשִׁים כִּי קְדוֹשׁ אֲנִי... כִּי אֲנִי ה' הַמַּעֲלֶה אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיֶת לְכֶם לֵאלֹהִים וְהִיִּיתֶם קְדוֹשִׁים כִּי קְדוֹשׁ אֲנִי....

מאוד. "מה עשה הקב"ה? זימן לו שני רעפים, והקישן זה לזה ויצא מהן אור ובירך עליה... מה בירך עליה? 'בורא מאורי האש'".¹ כך החל היום השמיני לבריאה.

זהו, על פי חז"ל, הטעם להדלקת נר ההבדלה במוצאי שבתות ולברכת בורא מאורי האש הנאמרת עליו. וזהו ההבדל בין אורו של היום הראשון ("וַיֵּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי אוֹר") לבין אורו של היום השמיני. את האור של היום הראשון ברא אלוהים בעצמו. האור של היום השמיני הוא התאורה שאלוהים לימד אותנו לעשות. הוא מסמל את היותנו שותפיו של אלוהים בבריאה, שליחיו בהפצת אור בעולם. בשבת אנחנו זוכרים את בריאת העולם בידי אלוהים; ביום השמיני, במוצאי שבת, אנו מציינים את יכולת היצירה שלנו עצמנו, שותפיו העשויים בצלמו.

כדי לעמוד על מלוא עומקו של מאמר חכמים זה, עלינו להתבונן באחד המיתוסים הגדולים של העולם העתיק: סיפור פרומתיאוס. על פי המיתולוגיה היוונית, האלים סלדו מבני האדם. זאוס רצה לשמור את אומנות הדלקת האש בסוד, אבל פרומתיאוס גנב ניצוץ ולימד את בני האדם להדליקו. משנתגלתה הגניבה העניש זאוס את פרומתיאוס באכזריות. הוא כבל אותו לצוק סלע, ונָשַׁר נִיקָר את כַּבְדוֹ.

על הרקע הזה בולטת מהפכנותה של אמונת ישראל. אנו מאמינים שאלוהים רוצה לתת כוח לבני האדם: להקנות להם אחריות ויצירתיות – בתוך הגבולות של שלמות הטבע. מדרש חז"ל על אדם והאש הוא היפוכו של מיתוס פרומתיאוס. אלוהים יצר אותנו באהבה, בצלם דמות תבניתו, וחפץ ביקרנו. הוא אינו מסתיר מאתנו את רזי היקום. הוא אינו רוצה להותיר את בני האדם במצב של בורות או תלות. הוא רוצה שנהיה שומריו של

לְהַבְדִּיל בֵּין הַטָּמֵא וּבֵין הַטָּהוֹר וּבֵין הַחַיָּה הַנֶּאֱכָלֶת וּבֵין
הַחַיָּה אֲשֶׁר לֹא תֵאָכֵל. (ויקרא יא, מד-מז).

דברים דומים מופיעים בהמשך החומש:

אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הִבְדַּלְתִּי אֶתְכֶם מִן הָעַמִּים.
וְהִבְדַּלְתֶּם בֵּין הַבְּהֵמָה הַטָּהוֹרָה לְטָמְאָהּ וּבֵין הָעוֹף הַטָּמֵא
לְטָהוֹר, וְלֹא תִשְׁקְצוּ אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם בַּבְּהֵמָה וּבְעוֹף וּבְכָל
אֲשֶׁר תִּרְמַשׁ הָאָדָמָה אֲשֶׁר הִבְדַּלְתִּי לָכֶם לְטָמֵא. וְהִיִּיתֶם
לִי קְדוֹשִׁים כִּי קְדוֹשׁ אֲנִי ה' וְאֶבְדֵּל אֶתְכֶם מִן הָעַמִּים
לְהִיּוֹת לִי. (ויקרא כ, כד-כו)

המילים המנחות פה הן קודש והבדלה להטיותיהן. להיות קדוש
פירושו להבדיל; להכיר בסדר האלוהי של הבריאה ולכבדו.
כמסופר בתורה, בני האדם (ובעלי החיים) נועדו תחילה להיות
צמחונים ("וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים, הִנֵּה נַתַּתִּי לָכֶם אֶת כָּל עֵשֶׂב זֶרַע זֶרַע
אֲשֶׁר עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ וְאֶת כָּל הָעֵץ אֲשֶׁר בּוֹ פְרִי עֵץ זֶרַע זֶרַע,
לָכֶם יִהְיֶה לְאָכְלָהּ. וְלִכָּל חַיַּת הָאָרֶץ וְלִכָּל עוֹף הַשָּׁמַיִם וְלִכָּל רוֹמֵשׁ
עַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר בּוֹ נֶפֶשׁ חַיָּה אֶת כָּל יֵרֶק עֵשֶׂב לְאָכְלָהּ. וַיְהִי כֵן".
בראשית א, כט-ל). אחרי המבול הותרה לאדם אכילת הבשר,
ונאסר רק הדם, המייצג את קדושת החיים. זה היה ויתור לדחף
האנושי לאלימות. אלוהים כמו אמר: אם אתם מוכרחים להרוג,
הרגו חיות ולא בני אדם.

אלא שעם ישראל נועד לשמש מופת לאידיאל נעלה יותר.
לאידיאל של קדושה. בני ישראל הורשו להרוג חיות למאכל, אבל
רק את אלו המדגימות באופן הטוב ביותר את הסדר האלוהי. וכך,
הדו־חיים נאסרו למאכל מפני שאין להם תחום מוגדר בעולם.

בעלי חיים אחרים נאסרו משום שאין להם צורה ברורה: בעלי
חיים ימיים שאין להם צורה אופיינית של דג, קרי סנפיר וקשקשת;
ובעלי חיים יבשתיים שאינם בעלי פרסה שסועה או אינם מעלי
גרה. אסורות גם חיות טרף, חיות האוכלות חיות אחרות. הגיון-
העל של דיני הכשרות, שהם דיני קדושה, הוא להתיר רק בעלי
חיים שהם מקרים פרדיגמטיים, דוגמאות מובהקות, של סדר.

בני אדם נעשים קדושים כשהם נעשים בעלי חיים מבדילים:
כשהם מזהים את הגבולות שכטבע ופועלים לכבדם. תפיסה זו
היא תמצית הקול הכוהני ביהדות. יש בה יופי גדול. היא רואה
את העולם כמקום של הרמוניה מתוכננת בידי בורא שוחר טוב,
כמארג עשיר ומסודר ומובחן שכל יסוד בו יודע את מקומו. האדם,
שותפו של אלוהים בבריאה מן היום השמיני ואילך, הוא הברייה
היחידה שבכוחה לחלל סדר זה, שהוא גרעינה של הקדושה. להיות
קדוש, פירושו לשמור עליו.

1. בראשית רבה יא, ב.

היום השמיני

